

mening har Västtyskland införts i den demokratiska gemenskapen genom Marshallplanen och Euronarådet. Demonteringen och denazifieringen har successivt mildrats och är nu i det väsentliga avvecklad. Västmakternas besättningstrupper framstår mindre som de segrandes vänen mot de besegrade än som vänn mot en rysk expansion.

Utvecklingen av den västtyska ockupationen i denna riktning beror på många förhållanden. Den ursprungliga attityden av moraliskt motiverad hårdhet kunde inte inför ett svältande och nödlidande folk upprätthållas av människor som fostrats i humanitär anda och levt i en human miljö. Ett fullföljande av 1945 års planer skulle ha inneburit att miljoner tyskar dött av svält och umbäranden, med engelska, amerikanska och franska soldater som lugnt åskådande fängvaktare. Det blev nödvändigt inte blott att låta tyskarna i väster, som berövats de folkhushållet kompletterande jordbruksområdena i öster, behålla för uppehållet nödvändiga produktionsmedel, utan också att hjälpa dem genom import av livsmedel; USA blev till stor del försörjare av de besegrade. Från politiska och moraliska synpunkter var det lika omöjligt att driva denazifieringen därhän att flertalet kompetenta och arbetsföra avskedades.

I den ständigt stigande motsättningen mellan väst och öst, främst beroende på den ryska aggressionen, ligger en annan huvudorsak till förändringen. Från den besegrade motståndaren vändes blicken till den nya motståndare som hotade. Det blev politiskt omöjligt att betrakta Tysklands undertryckande som en bas för samverkan mellan öst och väst eller att genom eftergifter på Tysklands bekostnad söka tillfälligt blidka erövrarna i öster; nästan omärkligt började bilden av Tyskland som grannland och gränsland, som eventuell bundsförvant träda i stället för den gamla skräckbilden. Då det ryska systemets omänsklighet änyo klart framträdde och, på grund av den ändrade politiska situationen, klart framställdes, blev inte heller den moraliska inställningen av år 1945 möjlig att vidhålla. Man kunde inte gärna i samarbete med en regim som betecknades som nazismens vederlike uppfostra tyskarna till demokrati; man kunde inte fördöma det tyska folk som — visserligen efter nederlaget och under tryck — anpassade sig efter demokratis-

ka mönster, med samma skärpa som man fördömde kommunismen, demokratins förföljare och demokratiernas fiende. Och denna omvandling underlättades genom tyskarnas uppträdande: i fruktan för den kommunistiska våldsstaten närmande de sig segrarna i väster, och händelserna i det hotade Berlin blev ett bevis på att ett samarbete efter nya linjer var på väg.

Brytningen mellan 1945 års politik och ideologi och de nu berörda nya tendenserna kännetecknar läget år 1950. Förståelse och samverkan har framtvingats av en gemensam fara, men misstro och ömsesidiga anklagelser finns kvar. Västerfrågar: Lever inte nationalismen av Hitlers typ kvar, skulle den inte under vissa omständigheter kunna nå våldet och framkalla ett krig, möjligen i form av ett tyskt förräderi mot västern, ett nytt samarbete mellan Tyskland och Ryssland? Är inte tyskarna inställda på att begagna konflikten mellan öst och väst för att än en gång nå en maktställning? Är tyskarna demokrater, kan de bli det? Tyskarna frågar: Är västerens politik betingad blott av önskan att få vårt stöd mot östern? Skulle inte i en given situation västmakterna offra oss för att nå en avspänning i förhållandet till Ryssland? Varför skall vi fortfarande vara ofria eller betraktas som ett slags villkorligt frigivna, trots att det är den ryska diktaturen, inte vår halfärdiga demokrati, som är Hitlerregimens verkliga arvtagare? Varför skall man fortsätta att tala om vår skuld, vår nationalism? Dessa misstrognas frågor dominerar inte läget, men varje försök till analys måste beakta dem.

HERBERT TINGSTEN

D • N

18/7 1950

Samregering och samarbete

Den debatt om samverkan regeringen mellan de demokratiska partierna som änyo uppstått under de senaste veckorna bekräftar vad vi förut visste — att man inom oppositionen har starka sympatier för en dylik samverkan, medan regeringspartiet ställer sig helt avvisande eller i bästa fall avvaktande. Den visar också oklarhet och missförstånd i fråga om den principiella motiveringen för en samregering. Atminstone för den majoritet av svenskar som sedan årtal uttalat sig för en samregering är det angeläget att denna oklarhet och dessa missförstånd skingras; endast för de i taktiken och maktspelet förälskade inom alla partier är en debatt i halvdunkel av intresse.

Statsministerns uttalanden är lämpliga som utgångspunkt för ett försök att utreda argumenten — den kritik som här riktas mot dessa uttalanden är väl medveten om att liknande synpunkter anförts även från andra håll och andra partier. Det mest egendomliga i hr Erlanders inlägg är påståendet att samarbetet främjas av att ett parti har klar majoritet och därmed den obestridda ledningen. Den tankegången är så ohållbar att frågan uppstår om hr Erlander verkligen kan ha sagt eller menat detta. En enhetlig majoritetsregering har sina fördelar, det bestrider ingen, men till dem hör inte tvånget att samverka med andra. En minoritet är för att få igenom något av sitt program tvungen att samarbeta med andra, en majoritet kan ställa de andra partierna helt utanför inflytande. Frestelsen att inte ta någon hänsyn till oppositionen är därför starkast under en majoritetsregering; en frestelse för vilken vår nuvarande regering ofta — naturligtvis inte alltid — givit vika. Den socialdemokratiska partiledarens uttalanden på denna punkt är oroande, inte så mycket därför att de är oriktiga, utan därför att de tyder på att regeringsinnehavet börjar betraktas som en rättighet för ett parti.

Rimligare är den av hr Erlander och andra framförda tanken att en majoritetsregering, byggd på ett enda parti, skulle minska faran för "partitaktiska spekulationer". Meningen är tydligen att vid de förhandlingar om stöd från olika håll som blir ofrånkomliga för en minoritet i regeringsställning de partitaktiska motiven kan bli starkt framträdande. Detta är riktigt (det bästa exemplet är den trumpna flirten mellan socialdemokrater och bondeförbundare inför höstvalet). Men vad som förbises är att även den reella viljan till samarbete mellan partierna minskas genom ett partis majoritetsställning — och detta är huvudsaken. Tyvärr är en samverkan mellan vid valen stridande riktningar inte tänkbar annat än i en atmosfär av taktik, över huvud måste kompromisser utformas genom förhandlingar, där finurligheten och beräkningen får utrymme

i — men detta får inte komma oss att glömma att samverkan och kompromisser är nödvändiga i demokratin, är folkstyrelsens funktionsform. Den som avvisar alla taktiska spekulationer, han avvisar också uppgörelserna och förhandlingarna, han kräver total makt för en på ett lydigt parti stödd regering.

De tre berörda synpunkterna gäller närmast frågan om majoritets- eller minoritetsregering; de har föga med samregeringens problem att göra. Detta problems kärnpunkt nås däremot då hr Erlander — som på den punkten nått vidsträckt anslutning — förklarar att en samverkan kräver ett arbetsprogram, en gemensam ståndpunkt i de aktuella frågorna.

Härmed avses uppenbarligen inte blott att en allmän grundsyn skall vara gemensam, att en viss värdegemenskap skall finnas. Då vore saken odiskutabel, och det vore också klart att förutsättningar finnes för en regeringssamverkan mellan Sveriges demokratiska partier. Vad som åsyftas är något helt annat: att regeringen måste bildas för att genomföra ett på förhand överenskommet program, att programmet skall komma först och regeringen sedan.

För var och en lär det stå klart att en samverkan utifrån dessa krav blir möjlig blott i exceptionella situationer, vid ett krig eller en kris av sådan art att nära nog automatiskt en samling kring bestämda och helt dominerande syften kommer till stånd. I andra fall blir ett förslag till samverkan blott en inbjudan till ett taktiskt spel av eljest okända dimensioner. Partierna skall tvingas till en gemensam formel, varje parti söker få in sina önskemål och utesluta andras, tvisterna blir så mycket svårare som det gäller att formulera satser för en tid som man inte kan överblicka och för frågor som man inte kan förutse — i detta orimliga läge kommer varje parti att manövrera för att framstå som den samarbetsvillige som inte kunnat vinna de andras stöd, och följden blir ett misslyckande under ömsesidiga anklagelser. Situationen blir en helt annan än då ett konkret förslag utformas exempelvis i ett riksdagsutskott, ty i detta senare fall drivs alla av tvånget att komma till ett resultat, och de taktiska spekulationerna begränsas av den diskuterade frågans — och möjligen någon annan samtidigt föreliggande frågas — begränsade beskaffenhet.

Nej, en samregering skall bygga på en vilja att samarbeta, en önskan att på en bas av gemensamma värderingar komma till uppgörelser inom regeringen, inte på ett utarbetat program — de som fordrar det sistnämnda tar blott i hövliga former avstånd från tanken på samverkan. Ty vad en samregering syftar till är inte att för ögonblicket framtvinga samförstånd i några speciella frågor, utan att för framtiden säkra de uppgörelser, det med-

inflytande för alla riktningar som är demokratins väsen. Man behöver inte vara ense för att bilda en samregering, man skall bli ense genom att man samregerar — ense i mycket, inte ense i allt. Sedan länge har samregeringen varit regel i världens mest demokratiska, av solidaritetskänsla mest genomsyrade stat, den schweiziska. I nuvarande läge är samregeringen långt viktigare än förr; makten är koncentrerad hos regeringen, inte hos riksdagen, och partiernas representation i regeringen borde därför te sig lika naturlig som deras säte i riksdagen. Blott på detta sätt undviks den travesti på folkstyrelse som innebär att en på 51 procent av folket uppbyggd regering härskar, medan 49 procent opponerar. På den linjen måste debatten kring samregering gå om dess betydelse skall bli annan än att utvidga ramen för partiernas taktiska spel.